

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

A. H. G. P. VAN DEN ES, *Annotationes ad Lycurgi Oratorem in Leocratem*. Lugd. Bat. ap. E. J. Brill, 1854.

De Grieksche redenaars bevatten, in weerwil van hunne meesterschap over den vorm, ontegenzeggelijk zeer veel wat onzen smaak beledigt en zijn als voorbeelden voor onze balie ten eenen male ongeschikt. Wij bewonderen den bouw der perioden, de symmetrie van het geheel en de kunst, die haar doel bereikt, ofschoon zij het beneden zich rekent naar effect te jagen; maar het dikwerf onvolledige van het betoog, de verregaande partijdigheid, de stootende overvloed van opeengestapelde *antithesen*, de telkens herhaalde, men zou bijna zeggen nageschreven, gemeenplaatsen, de onkunde in alles, wat niet in den strengsten zin studie der welsprekendheid is, het declamatorische element in één woord, stelt ons bij allen in meerdere of mindere mate te leur. Het behoort in eene geschiedenis der welsprekendheid te huis dit verschijnsel te verklaren; met het oog op de opleiding van hen die spraken en den aard van het publiek dat hoorde, kan aldaar die verklaring niet zeer moeilijk zijn. Hier is het intusschen voldoende het feit aan te wijzen en er eene opmerking mede te verbinden, die meer bepaald Lycurgus raakt. Het is geheel in den regel, dat de genoemde gebreken, die zich vooral in de jeugd vertoonen, bij meerdere praktijk verminderen of verdwijnen. Wij verwonderen ons niet en maken ons nog veel minder ongerust over het *ingenium luxurians* onzer leerlingen in *prima*. CICERO was nog veel later bezig die al te groote bloemrijkheid van zijnen stijl te besnoeijen. Of hij ten volle geslaagd is, is zeker eene andere vraag; maar het is vrij waarschijnlijk, dat de gemeenplaatsen en de al te kunstig gebouwde perioden, die ons niet zeldzaam mishagen, bij zijne tijdgenooten juist groote

bewonderaars vonden, aan welke, gelijk MADVIG zegt, veel *oratorium* scheen, wat zich voor ons gevoel niet boven het *declamatorium* verheft. Met regt stelt men zich intusschen voor, dat dergelijke fouten, door oefening en ondervinding verdwijnen. Zoo zijn zij bij DEMOSTHENES, die van zijne jeugd af zich in het werkelijke leven en onder zijne medeburgers bewogen had, gering en oncindig minder in het oog loopend dan bij ISOCRATES, die zijn leven *in umbra scholae* had doorgebracht en eindigde met zijne rede *de Antidosi*, waarvan de vorm zoo onberispelijk is en de perioden zoo voortreffelijk in elkaar sluiten, dat het niet raadzaam is haar des avonds laat te lezen.

Het moet na dit alles ieders verwondering wekken, dat LYCURGUS redevoering tegen LEOCRATES niet anders is uitgevallen. Hij was, ik zal niet zeggen de leerling van PLATO, want de twijfel van Prof. BAKE in de *Bibl. Crit. N.* schijnt te veel grond hebben, maar de vriend van DEMOSTHENES en had in ieder geval te veel verstand om niet te weten waardoor deze boven alle anderen uitblonk. Twaalf jaar lang had hij aan het hoofd van het finantie-wezen van *Athene* gestaan en had in dezen door en door practischen werkkring zooveel voor het herstel der geldmiddelen gedaan, dat zijn naam in dit opzigt te zamen met dien van ARISTIDES genoemd wordt. Deze man nu schrijft kort voor zijnen dood eene beschuldiging zoo onregtvaardig als men het van de ergste partijzucht naauwelijks kan verwachten; hij weet dat geene wet de veroordeeling gebiedt en in plaats van redeneringen maakt hij eenige phrases over den alouden roem van *Athene*, den dood van CODRUS en den Trojaanschen oorlog; bewijst dat men het verwoesten eener stad zeer gepast haren dood kan noemen; houdt stijf en sterk vol, dat de overleden vader van LEOCRATES met verontwaardiging op zijnen ontaarden zoon nederziet, die eenvoudig *Athene* verlaten had, toen zijne landgenooten het slagveld te *Chaeronea* den rug toekeerden; schildert de groothartigheid van de *Atheners* in de Perzische oorlogen en toont zich eindelijk in deze schitterende bewijsvoering zoo onkundig in alles, wat de geschiedenis van *Griekenland* betreft, dat er in zijne redevoering niet één bruikbaar gegeven is. Ik moet bekennen dat dit een psychologisch verschijnsel is, dat ik niet kan verklaren.

Doch het is LYCURGUS niet, waarbij ik mij wil bepalen, maar bij de aantekeningen op zijne oratie, waaruit de dissertatie van den Heer VAN DEN ES bestaat. Voor hem is de redevoering alleen de aanleiding om er grammaticale observaties aan vast te knoopen, die hij des verkiezende op ieder ander Grieksch auteur had kunnen leveren. Zijn werk geeft het bewijs, dat hij de Grieksche redenaars met oordeel gelezen heeft; maar voor geschiedenis of antiquiteiten bevat het weinig of niets nieuws. Welligt is het beter zóó als anders, zoo lang men de dissertatie uitsluitend als proeve van eigen studie beschouwt. Zoo het toch al noodig is zich vroeg, en de meesten doen het te vroeg, eene specialiteit te kiezen, dan kiezen men toch eene zoodanige, waarbij men telkens gedwongen wordt, andere deelen der philologie om inlichting te vragen. De studie der Redenaars heeft intusschen dit eigenaardige, dat zij zeer op zich zelf staat, hare quaesties verspreiden zich over een betrekkelijk klein deel van het geheel; hij die zich met dit onderwerp bezig houdt kan eene menigte andere ongestraft uit het oog verliezen. Met de studie der Romeinsche antiquiteiten, welke met die der geschiedenis nauwer verbonden is, is dit niet het geval.

Dit is intusschen slechts in zoo verre waar, als bij hen die zich aan de Redenaars wijden, de antiquiteiten gemeenlijk voorop staan; voor eene kritische beschouwing van den tekst zijn zij even nuttig als andere schrijvers en noodzakelijker dan velen. Ik ben er dus ver van af het aan E. als verwijt toe te rekenen, dat zijn werk in dat opzigt niets levert; wij kunnen ons het beste van hem voorstellen, zoo slechts voor de tekstkritiek zijn arbeid aan regmatige eischen voldoet.

In eene korte inleiding, die helaas niet door frischheid of juistheid van gedachte uitmunt, wordt het plan te kennen gegeven het werk in twee deelen te verdeelen.

In het eerste hoofdstuk zal de tekst kritisch worden behandeld; in het tweede zullen opmerkingen van verschillenden aard eene plaats vinden. Jammer dat dit niet streng volgehouden is; er staat in het eerste hoofdstuk veel dat men in het tweede zou verwachten en omgekeerd. De opmerkingen die nu volgen zijn voor een deel zeer goed en juist; haar aantal vermindert echter

zeer, als men er de toepassing van bekende zaken afneemt; andere schijnen mij verkeerd en dragen de sporen van iets dat intusschen met vitzucht te sterk gequalificeerd zou zijn. Als meestal bij een werk van dien aard, 't zijn ἐσθλὰ πολλά, maar er zijn helaas ook φθύλλα. Om dit gezegde te regtvaardigen meen ik niet beter te kunnen doen, dan het werk door te loopen en bij de belangrijkste aanmerkingen mijn gevoelen kenbaar te maken. Ik wil daarbij natuurlijk niet geacht worden mijn zegel te hechten aan de emendaties, waarvan ik zwijg.

Reeds in § 1 komt de gewone vraag voor over de voor-naamwoorden van den eersten en tweeden persoon. Er staat ὑπὲρ ἡμῶν en iets verder ὑπὲρ τῶν ὑμετέρων προγόνων. TAYLOR wilde ὑμῶν lezen, E. wil liever ὑμετέρων in ἡμετέρων veranderen. Ik zou het in dezen Zusammenhang liever met TAYLOR houden, maar wil niet beslissen, omdat, zoo ergens, hier een fijne tact en eene geoefendheid gevorderd wordt, die men niet in korten tijd magtig wordt. Slechts moge de schrijver zich in het vervolg niet laten verleiden door plaatsen uit DEMOSTHENES als deze: εὐρίσκω τὴν μὲν ἡμετέρων εὐθύθειαν. De eerste persoon staat, gelijk bij D. altijd, in eene herisping.

Nadat § 8 tot eene niet zeer volledige redenering over het onderscheid tusschen πάτριος, πατρῶος en πατρικός aanleiding gegeven heeft, komt E. in § 9 tot de woorden: ὅσα δὲ μὴ σφόδρα περιείληφεν ἐνὶ ὀνόματι προσαγορεύσας. Hij wil het laatste woord schrappen; ten eerste toch is deze vorm in plaats van προσειπῶν in het Attisch ongehoord, ten tweede komt προσαγορεύειν hier niet in zijne eigenlijke beteekenis voor. Wat het eerste betreft, ik wil niet tegenspreken dat προσειπῶν hier beter zou geweest zijn, maar ik zie hierin nog geenen grond het woord te verwerpen in plaats van het te veranderen. Op § 18 teekent E. zelf aan, dat προσαγορεύσας in προσειπῶν moet veranderd worden. Er komt bij, dat, zoo mijn geheugen mij niet bedriegt, juist dit part. προσαγορεύσας op nog wel meer plaatsen bij Attische schrijvers staat, vgl. *Mnem.* III. 110. Wat het tweede betreft, dat het hier *compellare* zou beteekenen, ik zie de kracht van deze tegenwerping niet in. De gewone beteekenis van προσαγορεύειν is aanspreken, noemen, even als hier en § 96 of 156. De plaats uit AESCHINES, waar het *insuper dicere* (sic)

beteekenen zal, is juist door den schrijver verkeerd verstaan. In de rede tegen CTESIPHON, § 14, zegt AESCHINES over de betekenis van ἀρχή handelende: νόμον ὑμέτερον παρέξομαι. . . . ἐν ᾧ διαρρήδην γέγραπται, »τὰς χειροτονητάς" Φησιν, »ἀρχάς" ἀπάσας ἐνὶ περιλαβῶν ὀνόματι ὁ νομοθέτης, καὶ προσειπῶν ἀρχὰς ἀπάσας εἶναι ἅς ὁ δῆμος χειροτονεῖ. Wat προσειπῶν hier is, is niet moeilijk na te gaan en kan ten overvloede uit § 16 blijken. 't Zou toch ook wat erg zijn, zoo, gelijk E. wil, de wetgever er uitdrukkelijk had *bijgevoegd* wat men door ἀρχαὶ χειροτονηταὶ te verstaan had en dat wel met de nuttelooze stoplap ἅς ὁ δῆμος χειροτονεῖ. Het woord εἶναι heeft den schrijver op dien verkeerden weg gebragt; 't is ook duidelijk, dat het zoo niet blijven kan. Uit eene aandachtige lezing van den Zusammenhang blijkt zonneklaar dat AESCHINES geschreven heeft: προσειπῶν ἀρχὰς ἀπάσας, οἶμαι, ἅς ὁ δῆμος χειροτονεῖ. (OIMAI voor EINAI) d. is: »onder den naam van ἀρχαὶ toch wel alle »zoodanige verstaande, zou ik denken, waartoe het volk bij »opsteking der handen benoemt."

Beter gelukt schijnt de emendatie op § 26: καὶ οἱ μὲν πατέρες ὑμῶν τὴν Ἀθηνᾶν ὡς τὴν χώραν εἰληχυῖαν, δμώνυμον αὐτῇ τὴν πατρίδα προσηγόρευον Ἀθήνας, alwaar achter ὑμῶν wordt ingevoegd τιμῶντες.

Het verwondert mij dat de schrijver niet gezien heeft dat § 50: πολὺ θᾶττον οἱ Λεωκράτους οἰκέται καὶ θεράπαινοι τῶν λεγομένων ἂν τι ἠρνήθησαν ἢ τὰ μὴ ὄντα τοῦ αὐτῶν δεσπότη κατεψεύσαντο, voor λεγομένων moet gelezen worden γενομένων.

Met een enkel woord verdient § 59 vermeld te worden, alwaar voor προσηγέλλετο voorgesteld wordt te lezen προσήγγελλετο en in plaats van ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν hersteld wordt ἐπὶ; verder § 40, waar met veel waarschijnlijkheid περιφύβους en εἰ ζῶσι uitgeworpen wordt.

In § 48 waar de S. zich met het ἐνθάπερ ἐτάχθησαν van MARKLAND en het ἀμυνοῦντες van DOBREE vereenigt, is nog eene kleinigheid ter verbetering overgebleven. De Redenaar zegt: εἰ δὲ δεῖ καὶ παραδοξότατον μὲν εἰπεῖν, ἀληθὲς δέ. De tegenstelling eischt, dunkt mij, παράδοξον.

Minder kan ik mij vereenigen met § 52: τοὺς δὲ τοὺς στε-

Φανίτας ἀγῶνας νενικηκότας εὐπετῶς πολλαχόθεν ἔστι γεγονότας ἰδεῖν, alwaar voorgesteld wordt vóór πολλαχόθεν in te voegen πολλούς. De tegenoverstelling met het voorafgaande zou dit eischen; ik kan dit niet toegeven. Geheel van denzelfden aard is wat LYCURGUS § 57 zegt: πῶς γὰρ οὐ δεινὸν τοὺς μὲν ἐπὶ ἐμπορίαν ἀποδημοῦντας σπεύδειν ἐπὶ τὴν τῆς πόλεως βοήθειαν, τοῦτον δὲ μόνον κτέ. Waarschijnlijk te regt verbeterd v. d. Es alhier κατ' ἐμπορίαν, maar wil hij blijven bij hetgeen hij bij § 52 ontwikkelt, zoo moet hij ook lezen: ἀποδημοῦντας πάντας σπεύδειν.

In § 52 waar van den AREOPAGUS gezegd wordt, dat hij λαβοῦσα ἀπέκτεινε, gis ik dat LYCURGUS geschreven heeft: συλλαβοῦσα.

Weinig overtuigend is de bewijsvoering, dat in § 61 de woorden καὶ ὑπὸ Λακεδαιμονίων τὰ τείχη καθρέθη onecht zouden zijn. Wij zullen, geloof ik, wel doen ze vooreerst nog in den tekst te behouden. Zekerder is § 63 waar het fut. αἰσχυνοῦνται hersteld wordt.

Ik ga met stilzwijgen § 71 voorbij, waar de Schrijver klaarblijkelijk in de war is en maak hem liever op § 74 opmerkzaam. Wanneer aldaar van LEOCRATES gezegd wordt; ὃς οὐτ' ἔδεισεν οὐτ' ἠσχύνθη ὑμᾶς, dan zal E. mij wel gaarne toegeven, dat LYCURGUS geschreven heeft ἠλέησεν. Vgl. § 17, 59 141.

Zien wij verder § 90. LYCURGUS zegt aldaar, dat LEOCRATES vermoedelijk ook dezen grond tot zijne verontschuldiging zal bijbrengen, dat hij nooit naar Athene zou zijn teruggekeerd, indien hij bij zich zelve had geweten aan de misdaad van landverraad schuldig te zijn. Maar, antwoordt LYCURGUS, deze redenering bewijst wel zijne onbeschaamdheid maar niet zijne onschuld: οὐ γὰρ τοῦτο δεῖ λέγειν, ἀλλ' ὡς οὐκ ἐξέπλευσεν οὐδὲ τὴν πόλιν ἐγκατέλιπεν οὐδ' ἐν Μεγάροις μετόκησε· ταῦτά ἐστι τεκμήρια τοῦ πράγματος· ἐπεὶ γε τὸ ἐλθεῖν τοῦτον, οἶμαι θεῶν τινα αὐτὸν ἐπ' αὐτὴν ἀγαγεῖν τὴν τιμωρίαν, ἴν' ἐπειδὴ τὸν εὐκλεᾶ κίνδυνον ἔφυγε, τοῦ ἀκλεοῦς καὶ ἀδόξου θανάτου τύχοι. De zin zal ongetwijfeld veel gewonnen hebben, zoo LYCURGUS geschreven heeft, ἐξέπλευσα, ἐγκατέλιπον en μετόκησα; zeker ondertusschen is het dat τιμωρίαν niet geduld kan worden; het

komt mij voor, dat er staan moet *μωρίαν*. Men vergelijke het vervolg en vooral de daarbij aangehaalde verzen.

Ik stip alleen nog aan de annotaties op § 116, 134 en 144 die mislukt zijn, doch dit wordt gelukkig vergoed door hetgeen over § 145 gezegd wordt, en spoed mij tot het tweede hoofdstuk. De uitgebreidheid, die dit verslag reeds gekregen heeft, noopt mij kort te zijn en met twee opmerkingen van den Schrijver afscheid te nemen. Allereerst zijn twijfel op pag. 107 aangaande hetgeen LYCURGUS § 102 berigt dat alleen de gedichten van HOMERUS op de *Panathenaeën* mogten gezongen worden. Ik heb er niets tegen, maar wil toch doen opmerken of niet juist in dit punt de Redenaar veel geloof verdient, die deze bepaling regt goed kennen moest. Hij had toch eene wet doen aannemen, die ik met de woorden zelve van *Ps. Plut. de Vit. X Oratt.* zal aanhalen: *ὡς χαλκᾶς εἰκόνας ἀναθεῖναι τῶν ποιητῶν, Αἰσχύλου, Σοφοκλέους, Εὐριπίδου, καὶ τὰς τραγωδίας αὐτῶν ἐν κοινῷ γραψαμένους φυλάττειν, καὶ τὸν τῆς πόλεως γραμματέα παραναγιώσκειν τοῖς ὑποκρινομένοις· οὐκ ἐξεῖναι γὰρ αὐτὰς ὑποκρίνεσθαι.*

Van meer gewigt is de opmerking, die ik wensch te maken op pag. 101 vlgg. over de wetten, volksbesluiten, brieven, journaalen, verzen enz., die meestal in de handschriften der redenaars ontbreken. Ik geloof dat de Schrijver zich met een resultaat vleit dat nog niet zoo vast staat. Wij hebben alleen te onderzoeken hoe het met de verzen ging, welke de redenaars van tijd tot tijd aanhalen. Al de andere genoemde stukken werden ongetwijfeld door den *grammateus* voorgelezen en niet opgenomen in het handschrift, dat voor de bekendmaking bestemd was. Dit is nu zeer natuurlijk met de wetten, die ieder een kon naslaan of kende of met de getuigenverhooren, waarvan de inhoud uit den zamenhang bleek; maar het is vreemd, dat ook zulke stukken gemist worden, waarvan de lezers den inhoud konden gissen noch te weten komen, b. v. bij DEMOSTHENES de *ὑπομνήματα τῶν Μειδίου ἀδικημάτων*. Men weet overigens dat deze stukken in den regel ontbreken, zeer dikwijls geheel of gedeeltelijk onecht zijn, somwijlen uit de woorden van den redenaar zelve zijn opgemaakt, in welk geval zij volmaakt onschadelijk zijn, en dat zij bijna altijd veel meer be-

dorven zijn dan de redevoering, waarin zij geplaatst zijn.

Maar hoe was het nu met de verzen, welke de redenaars aanhaalden? Kwamen zij oorspronkelijk in het Handschrift voor of niet? Het antwoord is dunkt mij afhankelijk van deze vraag: lazen de redenaars die verzen zelve voor of geschiedde dit ook door den *grammateus*? Van voorlezen door den redenaar kan geene sprake zijn, daar hij ongetwijfeld uit het hoofd sprak; dat hij ze kan gereciteerd hebben is *a priori* waarschijnlijk en kan bewezen worden. In de redevoering tegen TIMARCHUS haalt AESCHINES een paar maal één en tweeregelige verzen aan; het is vrij ongerijmd te denken dat hij midden in het vuur zijner rede telkens den *grammateus* zal bevolen hebben ze voor te lezen. Wanneer hij verder § 144 zes regels uit HOMERUS citeert, zegt hij uitdrukkelijk: ἔστι δὲ τὰ ἔπη ἃ ἐγὼ νυνὶ μέλλω λέγειν. Hij is echter zoo weinig consequent dat hij ééne bladzijde verder zegt: Λέγε πρώτον τὰ περὶ τῆς Ἑκτορος τιμωρίας. Een klaar bewijs, dat de redenaars hierbij geen vasten regel volgden.

Doch hoe dit zij, wij moeten onderzoeken, wat van dien aard opgenomen werd in het HS. hetwelk ter verspreiding bestemd was. Dat al de stukken, die door den *grammateus* voorgelezen waren, bij wijze van bijlagen zouden gevoegd zijn achter de redevoering zelve is eene willekeurige hypothese van E. Integendeel is het zeker dat de wetten, volksbesluiten enz., die overal ontbraken, zooveel doenlijk door de *Grammatici* tusschen den tekst zijn gevoegd, waaruit zij intusschen later weder grootendeels verdwenen zijn, zoo men althans met eenige waarschijnlijkheid mag aannemen, dat zij hun werk niet tot enkele oraties, als daar zijn die van DEMOSTHENES *over de Kroon* en *tegen Macartatus*, zullen bepaald hebben. Voor dit verdwijnen uit de HSS. spreekt ook de omstandigheid, dat niet al de stukken van dien aard, die wij thans nog bezitten, in *alle* HSS. voorkomen; en, wat merkwaardig is, de HSS., waarin zij ontbreken, zijn niet altijd de slechtste.

Aan te nemen dat de verzen alléén bij wijze van bijlage zouden zijn medegedeeld, dit toch is het eenige dat van de bewering van E. zou overblijven, mist alle waarschijnlijkheid. Daarentegen bewijst hij uit Aesch. *Ctes.* § 112 overtuigend, dat dergelijke verzen, in dit geval een orakel, ook verkeerd worden

aangehaald; terwijl deze zelfde omstandigheid bij Lyc. *Leocr.* § 132 meer dan waarschijnlijk is. Wij mogen hieruit evenwel niet besluiten, dat dergelijke verzen in 's redenaars handschrift altijd zouden ontbroken hebben. Onderstel eens dat LYCURGUS de verzen die hij § 92 zijner redevoering citeert, niet opgeschreven had of, wat op hetzelfde neêrkomt, maar alleen veel onwaarschijnlijker is, op den kant niet had aangeduid, aan welken dichter en aan welk zijner werken hij zijn citaat ontleend had, dan zou het bij de onvolledige aanduiding in den tekst: τῶν ἀρχαίων τινὲς ποιητῶν, den *Grammatici* toch wel onmogelijk zijn geweest uit de ontzettende massa verzen, die te *Alexandrie* te hunner beschikking stonden, de regte op te visschen. Nu kan er geen twijfel zijn of LYCURGUS heeft juist dezelfde verzen geciteerd, die wij thans bij hem lezen; hij haalde er welligt meerdere aan, maar men ziet duidelijk, de emendatie, die ik op § 61 heb voorgesteld, komt het nog bevestigen, deze verzen behoorden er althans ook toe. Evenzoo komen bij Aesch. *Tim.* verzen aangehaald voor, die zonder nadere aanwijzing van den schrijver niet ligt hadden teruggevonden kunnen worden, zie b. v. § 128 en 151. Vergelijkt men nu daarmede hetgeen ik reeds als eene opmerking van VAN DEN ES opgaf, dat de beide regels Lyc. *Leocr.* § 132 verkeerdt aangehaald zijn, dan volgt dat er in het algemeen wel eenige waarschijnlijkheid bestaat dezelfde verzen terug te vinden, die de redenaar had aangehaald; maar dat het ook evenzeer mogelijk is, dat hij zelf niet nauwkeurig is geweest in het opgeven zijner bronnen; hierdoor en door de erkende slordigheid ook der oudste afschrijvers zijn dan de oorspronkelijke verzen verloren gegaan, terwijl hunne plaats door de *Grammatici* is aangevuld, hetzij door oude en echte verzen, maar die de Redenaar niet had aangehaald, hetgeen E. bij § 103 onderstelt, hetzij door ongeschikte prullen van later tijd, die in den samenhang ongeveer pasten, gelijk in § 132.

Eenvoudig eene phrase op pag. 108 der dissertatie gaf mij aanleiding dit punt met uitvoerigheid te behandelen. Mijn vriend KIEHL hield, *Mnem.* II. 271, de verzen van TYRTAEUS, welke bij LYCURGUS worden aangehaald, zonder aarzelen voor dezelfde, die de redenaar den ongelukkigen LEOCRATES naar het hoofd had geworpen; VAN DEN ES denkt dat zij later zijn ingevoegd, toen

de echte verzen van TYRTÆUS verdwenen waren. Ik geloof niet, dat de zaak met zekerheid kan worden uitgemaakt. Ik vind het gevoelen van mijnen medearbeider iets waarschijnlijker dan dat van E. en kan mij zeer goed verbeelden, dat LYCURGUS en zijne tijdgenooten het lapwerk, dat wij onder den naam van TYRTÆUS bezitten, voor echt gehouden hebben.

Ik neem hiermede afscheid van den schrijver der *Annotatio-nes*. Eene dissertatie laat uit den aard der zaak altijd veel gelegenheid tot *δεύτεραι Φροντίδες*; moge de gelegenheid en de lust tot verdere studie van LYCURGUS den Schrijver in zijnen nieuwen werkkring niet ontbreken; het zal mij altijd aangenaam zijn hem op dit of op een verwant gebied met de vruchten van zijnen arbeid te ontmoeten.

Haarlem, 15 Augustus 1854.

S. A. NABER.

B L A D V U L L I N G.

In de eerste Olynthische Redevoering wil DEMOSTHENES onder anderen betoogen, dat *Olynthus* alleen kan gered worden, zoo de *Atheners* eene dubbele legermagt uitzenden, de eene tot ontzet van de bedreigde stad, de andere om middelerwijl de kusten van *Macedonie* te verontrusten. Want, zegt hij § 17, *εἰ δὲ θατέρου τούτων ὀλιγορήσετε, ὀκνῶ μὴ μάταιος ὑμῖν ἡ στρατεία γένηται. εἴτε γὰρ ὑμῶν τὴν ἐκείνου κακῶς ποιοῦντων ὑπομείνας τοῦτ' Ὀλυνθον παρασῆσεται, βραδίως ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἐλθῶν ἀμυνεῖται.* Er kan, dunkt mij, wel geen twijfel zijn of er stond ΟΙΚΕΙΑΝΕΠΑΝΕΛΘΩΝ, d. i. ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἐπανελθῶν. Hetzelfde werkwoord moet ook hersteld worden bij THUCYDIDES, I. 24, alwaar van de uit *Epidamnus* verdreven aanzienlijken gezegd wordt: *οἱ δὲ ἀπελθόντες μετὰ τῶν βαρβάρων ἐλήζοντο τοὺς ἐν τῇ πόλει κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. lees ἐπανελθόντες.* Men wachte zich hier *κατελλόντες* te lezen, hetwelk van bannelingen gezegd wordt, die in hunne vaderstad weder worden opgenomen; *ἐπανιέναι* daarentegen is in het algemeen *terugkeeren*. Het onderscheid is zeer duidelijk bij AND. *de Myst.* § 80 en 81.

II., 12 Aug. 1854.

S. A. N.